

տեւեալը կը համառօտեմք, որ կը յայտնէ թէ Գաղղիոյ տէրութիւնն ալ մեծ համակրութիւն ունի Օսմանեան կայսերութեան:

« . . . Մէջը ինչպէս ինչպէս կը խնդրէ նաև Օսմանեան տէրութեանն դաշնադրութիւն մը, որ Ռուսիոյ երազաւորութեան ներքե դէն Յունացեան հոգեւորականաց և եկեղեցւոյն կրօնաւորն ու արտօնութիւնները: Այս խնդիրը որ բոլորովն տարբեր է Սուրբ անգղաց ինդիքէն, այնպիսի օգուտներու կը դպի, որոց արժէքը նախ և առաջ Բարձրագոյն Գուռը պէտք է ճանչնալ: Եթէ դ ժուարութիւն մը ծագի՝ Եւրոպական քաղաքականութեան խնդիր մը կը լայն, որուն մէջ Գաղղիոյ կառավարութիւնը այնչափ իրաւամբ պիտի խառնուի, որչափ միւս տէրութեանն որոնք ստորագրած են 1841 յուլիսի 13 ին գաշնադրութիւնը: »

— Փարսիի Լաթաբի լրագիրը մայիսի 15 ին հետեւեալը կը գրէ Օսմանեան փոխառութեան հաշիւներուն վերջնական հարցը:

« Կոստանդնուպօլսոյ սեղանատան (պանթայի) կողմէն դաշնակցութեամբ փոխառութիւնը բարձրագոյն դրան կողմէն չի հաստատուած ժամանակը: Անգղիոյ և Գաղղիոյ մէջ եղած գրգռութիւնը ամեն մարդ կը յիշէ: Օսմանեան տէրութեան պատուոյն համար հարկաւոր էր որ այս գործը արեւելեան հաճոյց համեմատ որոշուի, և Օսմանեաց ի վերջոյ հետեւ ճանչցուած հաւատարմութիւնը մնաս չի կրէ: »

« Աւրախ Եմք որ կրնամք ծանուցանել թէ ամեն բան կատարեցան և փոխ առաջնորդն պատուաւոր կերպիւ մնար վճարուեցաւ: »

« Բանի մը բացատրութեամբ՝ փոխառութեան սարսափաւորութիւնը ունեցողներուն ամենքը իրենց առաջարկութեամբ արգարացի պայմանները ընդունեցին, և մեծ կամեաւորութեամբ հաշիւները ընցան: »

« Փարսի գանուղ Օսմանեան դեսպանը Ղանախայլ Ալէի փաշայի ամենամեծ գովութեանց արժանի է այս գործառնութեանց մէջ զուցած ուղղութեանը և խոհեմութեանը համար: Եւր կառավարութեան օգուտները պայտաւորելու աշխատեցաւ (և ասոր համար չէր կրնար զինքը յանդիմանել), բայց միանգամայն հասկրցաւ ալ որ Օսմանեան Տերութեան համար վտանգաւոր է տը հաճեցնել զանոնք որ դրամական ներդրութեան ժամանակ իրեն փաստութիւնը ցրուցին և օգնութիւն ըրին: Փոխ առաջնորդն վճարուած մնասց գումարը իրենց պահանջներէն սրահատ էր, բայց վերջապէս բաւական էր և իրաւացի: »

« Հանկախ է որ Օսմանեան տէրութիւնը Ղանախայլ տէրութեանց գործութեան և

հարստութեան պատճառը եղող արուեստական և դրամական շարժողութեան մէջ մնալէ: օրէ օր համարուիլ պէտք է, որ ինչքան աւելի կապակցութիւններ ունենայ Եւրոպիոյ հետ, այնքան աւելի իւր ապագայն ապահովութիւն կը ստանայ: »

ԱՆԳՂԵՆ

— Անգղիոյ և Գաղղիոյ լրագիրները Ռուսաց Մեծն Պետրոսի կայսեր քաղաքական կտակը կը հրատարակեն, որմէն մենք ալ հետեւեալ յօդուածը միմիայն իբր պատմական տեղեկութիւն կ'օրինակենք պատասխանատուութիւնը յիշեալ լրագրոց վրայ ձգելով:

« Եւրոպիոյ Վարչական Կայսեր քաղաքական կտակը կը հրատարակեն, որմէն մենք ալ հետեւեալ յօդուածը միմիայն իբր պատմական տեղեկութիւն կ'օրինակենք պատասխանատուութիւնը յիշեալ լրագրոց վրայ ձգելով: « Եւրոպիոյ Վարչական Կայսեր քաղաքական կտակը կը հրատարակեն, որմէն մենք ալ հետեւեալ յօդուածը միմիայն իբր պատմական տեղեկութիւն կ'օրինակենք պատասխանատուութիւնը յիշեալ լրագրոց վրայ ձգելով: »

« Տաճիկները Եւրոպայէն արտարելու մասին Աւստրիոյ գործակցութիւնը շահիլ պէտք է, և Արսաւանդուպօլսոյ առման ժամանակը անոր նախանձը չտարաւորելու է կամ անոր դէմ Եւրոպայի միւս տէրութիւնները թշուարները զննելու համար, և կամ ձեռք բերուած երկրէն մէկ մասն անոր ձգելով որն որ վերջը ետ կ'առնուի: »

« Այնպէս որ Հուրաբայի, Տաճիկստանի և հարաւային Փրոնիոյ ամեն Յայնքը, որ հինգ շատ կտորներու բաժնուած են, Ռուսիոյ չորս դին կապուած ըլլան, կեդրոնական կէտի պէտք է որ Ռուսիոյ տէրութեանը անոնց պաշտպան ըլլայ և կրօնական գլխաւորութեան մը միջոցաւ բացարձակ իշխանութեան ճամբայ բանայ իրեն: »

— Հետեւեալ նամակն ալ իբր պատմական տեղեկութիւն կը հրատարակենք, ասիկայ Անգղիոյ ազգային ժողովոյն անդամներէն Լորտ Տրոյլի Ամբարթի Գրքի Կ'պատասխանի Ապաքիացի Մօսկո Պրաթիանոյի որ Գանուբեան իշխանութեանց վրայօք շատ կը զգարի, և հետեւաբար այս նամակին պատասխանատուութիւնը անոր հեղինակին կը թողումք թէ նիւթոյն կողմէն և թէ ձեռքն, որ քանի մը տեղեկանք փոքր ինչ չափէ դուրս կերեսց: »

« Մօսկո Պրաթիանո

« Փիթիքսամ: Երբթի օր 26 մարտի 1853

« Միքիլ պարս: »

« Գանուբեան իշխանութեանց այժմեան վիճակին և հաւանականաբար ապագային վերայօք գրած նամակիդը ընդունելու պատիւը ունեցայ: »

« Անեկն ին երկայնութիւն մը չի կրնար ըլլալ: »

լալու գործօնէն ալ և կարե որ մասնակցութեանը զոր յիշեալ երկիրները և անոնց սահմանակիցները քիչ ժամանակէն պիտի հրաւիրուին Եւրոպիոյ գործոց մէջ ունենալու: »

Այդ թիւը տարւել են անոնք որ զերեւոր անձնիչեան ինքնակալաց տէրութեան համար մեծանալու գործը ընեն, թէ այն տէրութեանց կողմը պիտի շարունակեն, որոնք կը ցանկան անտէրութեան ամեն ժողովուրդները իրենց վերաբերելու ազգայնութեան և չափաւոր ազատութեան մը վայելելու մէջ: Արդ՝ հետեւ Եւրոպական ինդիքէն լուծման մէջ շատ բան յիշեալ իշխանութեանց (Ապաքիոյ և Մոսկոյի) բնակիչներուն բռնած ճամբայէն պիտի կախուի: Աւստի ուրախութիւն կարգաւ ձեռք նամակին մէջ իմ յոյսիս հաստատութիւնը թէ անոնք բաւականապէս կը ճանչնան որ Ռուսիոյ տէրութեանն որչափ փոքր օգուտ ապաստելու են, և թէ հետեւաբար վայելարու ձեռք որ անոնց յիշեալ տէրութեանն խաբարելու անտէրութեանը: Իրօք կատարելուցս յայտնի է որ վիճակաւ Սուլթանին պաշտպանութեան ներքեւ աւելի յոյս ունին իրենց այնչափ յարգի համարուած ազատութեան վայելելու մէջ: Դեռ քան թէ Ռուսիոյ կայսերաց լուծին սակրք 1848 ին Բարձրագոյն Գուռը սկսաւ հաստատելու այն սահմանադրական օրէնքը, զոր երկու իշխանութիւնները իրենց համար չենած էին, և մի միայն Ռուսիոյ ազգեցուծութեան սովորամբ բռնադատուեցաւ անոր փոփոխութիւն ընելու: »

« Օսմանեան կայսերութեան շատ կողմանքը բնակիչները անձնակառավարութեան (ինքզինքնին կառավարելու) մեծ մաս մը կը վայելեն, ինչ տան Ռուսիոյ կայսեր իշխանութեան ներքեւ ամեն ինչ կը շնորհուր ընեն թիւլ արուած ըլլալ ազգային հաստատութեանց փոքրիկ հեղինակը անոնց պահելու: Պրոնիոյ սահմանադրութեանը և ազգայնութեան համար Եւրոպիոյ ամեն տէրութեանց հետ ամենէն հանդիսաւոր կերպիւ եղած դաշնադրութիւնները չի կրցան արդ ինչ ինչ նախալը, որ յիշեալ երկիրը սակ Ռուսիոյ գաւառի մը վիճակը լինցնէ, և եթէ Ռուս պաշտպանութեան բնութիւնը ճանչնալու համար ձեռք անձնական փորձառութիւնը չը բաւականանար, Բարսօլիոյ գլուխը եկած ձով կրնայիք դատել: »

« Երբ յուսած պէտք է որ իշխանութեանց բնակիչները և սու հասարակ Օսմանեան կայսերութեան Բրիտանիայ ժողովուրդները պիտի շարունակեն ակնից գողցելու Ռուսիոյ գործակալաց գայթակղեցուցիչ հրատարակուցը, որոնք կ'աշխատին անոնց վիճակաւ Սուլթանին համար ունեցած հաստատութեանը խախտելու, կրօնակից ինքնակալի մը ձեռք կառավարուելու օգուտներուն վրայօք խաբուելով: Բիք մը եւր պիտի գտնան որ այն օգուտները միայն երեւակայական են, և դաւանապէս պիտի ցուեն իրենց տեղական տրամադրութիւնները պատուող և կրօնական գործոց մէջ կատարելու ազատութեան շնորհող Մասնակցական սիրով մը կայսերական գաւառանք, Բրիտանիայ ինքնակալի մը երկաթի ցուպին, զորք ժողովուրդ օրինաց, դաղմիկ

տարիանութեան և զինուորական անձնիչեան թեան ամեն խառնութեանց դէմ փոխընդունելու կողմէն ալ ցանկալի է, որ Բարձրագոյն Գուռը կայսերութեան Բրիտանիայ ժողովուրդից ամեն իրաւացի ինդիքները կատարելով, և սուսեւել անոնց սիրաւոր դրաւէ և իրենց հաստատութեանը մէջ զանոնք հաստատուէ: Այս իրաւուն է որ վիճակաւ Սուլթանին իւրաքանչիւր բարեկամը, և զազգամարկան գերի ընելու համար Ռուսիոյ առաջադրուող նպատակները սարսափ հանելու փոխարդ ամեն մարդ ցանկալ պէտք է որ Օսմանեան կառավարութեան ակնիչը հասցնէ: »

« Գանուբեան իշխանութեանց և Բարձրագոյն Գրան մէջ բարի միաբանութեան հարկաւորութեան վրայօք այս ծանօթութիւնները ընելու պատճառը ան է որ կը խորհիմք թէ մէկ կամ միւս կողմէն հակառակ զգացմունք թէ որ ցուցուի, ձեռք հարկեանց դէմ Ռուսիոյ մեքենայագործութիւններուն յաջողմանը մեծապէս պիտի օգնէ, և ձեռք նամակը այս մեքենայագործութիւնները երեւան հանելով անոնց դէմ պատերազմելու նպատակը ունի: Հասարակաց կարծիքն ալ այս աշխարհիս գործոց վրայ առանց աղբեցում թեան չէ, և եթէ ամեն անգամ չի յաջողի իշխանաց և կառավարութեանց փառապիական դիտաւորութիւնները սանձելու, բայց շատ անգամ կառավարութիւնները կը գրգռուէ որ յախճախուր թեանց դէմ զննուէ և զանոնք արդ ինչ կը համար ունեցած պարտաւորութիւններ կատարեն: »

Այդ, յայտնի է որ հասարակաց կարծիքը այնչափ ուժով գրելի չի վերցնել Գանուբեան իշխանութեանց Ռուսիոյ հետ միաւորուելու կամ անոնց մէջ Ռուս զորաց մտնելու դէմ, և թէ հասարակութիւնը հաւատայ թէ անոնց հպարտակիցը Օսմանեան կայսերութեանն զգուհ են և Տեւաւարաց պէտքութեան փոփոխութեանը հակառակ չեն: »

« Աւստի շատ հարկաւոր կը համարիմ աշխարհիս ծանուցանելու, որ Գանուբեան իշխանութիւնները Օսմանեան կայսերութեան հետ յարաբերութիւններն ինչպէս ընելու անպարտաւոր են փոփոխելու, և թէ Ռուս իշխանութեան ներքեւ անցնելու գաղափարն կը ստական: Չէր նամակը որ գտնէ այս վերջին կէտը այնչափ ուժով կը նկարագրէ, գերազանց ազգեցուցի մը կը յուսած բերելու է: Կը փոփոխիք որ իշխանութեանց գործը և անոնց մասին Ռուսիոյ վարմունքը Անգղիոյ խորհրդարանին առաջը դնելով, սակարկող կը սեպել զձեզ ապահովելու, որ այս ինդիքները ուրախութեամբ պիտի կատարեն թէ յարմար և յաջող առիթ մը գտնեմ, և խորհրդարանի ուրիշ անդամոց հետ (որոնց փաստութիւն ունի) խորհրդակցիլէս ետքը այս բանը յաջողութեամբ ընելու կարելիութիւնը անտեսելու: »

« Աւրախ կը լլամ թէ իմ բարի կամեցած հասարակացի ըլլալ իմ ասպանդա: »

« Պատու ունիմ, սիրելի Պարն, ակնաւորութեամբ և պատուով ըլլալու ձեռք անկողք: »

« Տրոյլի Բուրձա Ամբարթի: »

ԲՆՆԵՍԻՐԵԿՆԸ

Հարուստիւթիւն. Կէս Թիւ 62:

Այնքէն դուրս կանք, և Սիւնի դրանէն քաղքէն ելելով Աննա կայսրիային պարտաւոր անցը գողցիք, որուն Հրեշտակապետ կանուանեն, ան ալ մեր ազգին է: Բնիկայ սրբախի վանք մինէ, մէջ անցը բակ, ուր քնդ Պետրոս առաքեալը գրիտատու ըլլացաւ: չեմ ճանաչեր ըսելով: Չախ թեղ Վայնիպային պարտը Բրիտանիոյ գանուած անոնք ըլլալով, պատին վրայ յիշատակ պատկերը կայ, և բակին դիմացը մեր ազգի Եւրոպացի պատկերները կայ: Բակին ձախ կողմը սրբախի մասուռ մին է, ուր անդ կայսրիային ստեղծ գրիտատու ստա բանաւորիցին, բանար մասուռ մէջ Սուրբ սեղանայ ալ կողմը փոքրիկ սենեակ մը ունէ, որուն մէջ երկու հոգի դժուարաւ կըրնան կանգնիլ: »

Այնչափ վրայն բարը Բրիտանիոյ գերեզմանի բարին մէկ կտորն է, և մէկալ կտորը Հուսիմ տարուած է կրակէ: Մասուռը 12 ունաչափ խորանկութիւն և 6 ունաչափ լայն

նութիւն ունի: շատ գեղեցիկ է:

Նոյն տեղէն քիչ մը վար ձորի կողմը Թեւալով Գաւիթ մարգարէին սամարը երանք, ուր անդ Բրիտանիոյ վերջին երեկոյ իւր աշակերտներուն հետ ճաշ ըրած ամենք « Մի սնն ի ձեռն մասնեցը է զիս: » լլամ: Բնիկայ մէկ սրահ մին է երեսուն ունաչափ երկայնութեամբ և քսան ունաչափ լայնութեամբ, և սու օրս աւերակի նման ամեն կողմէն փրկած հինգ շէք մին է: Առաջուց Լապիսացուց վանքով եկեղեցի մին է եղեր, որ կործանուէր է, և սրահին սակը Գաւիթ մարգարէին գերեզմանը կայ: Կրկնորդ օրը առաւանջ իկանուի խաչի ճամբայէն դէպ ի վար գացիք, (խաչի ճամբայ անոր համար կրանն որ Յիսուս խաչը ուսը առած Գողգոթան կըրաւ ասան սս ճամբայէն անցուցեր են): Լախ և առաջ ճամբուն վրայ սիւն մը կայ, որ առաջ քաղքին դուռն է եղեր: Բնիկ քիչ մը առաջ երկաթով Բրիտանիոյ առաջին անգամ գետնը ինկած անցը եկանք, ի յիշատակ որոյ առաջ մասուռ մը կայ երկր, բայց այսօրուան օրս հիմնադրանք կոր

ծանած է, միայն գետնի վրայ ինկած բարեղէն սիւն մը կայ, և Հրեշտակն ու Յիւլը լաչները անցած ամենին շարութեամբ կը լինեն վրան: (Նամբուն վրայ պատին մէջ քարին մէկը քիչ մը ծակ է, ասոր համար կրանն թէ Յի խաչը ուսը առած երկաթաւանին խաչին վրայէն հոն գոյն ըսելով ծակի է): Բիք մը առաջ երկաթով Պրիտանիոյ պարտին առջը երանք, որն որ հիմնադրանք կործանած է, բայց քանի մը հին անգեր կան, որոնք մինչև սու օրս կանգնած են: Ինչպիսի է պարտին սրահին վերնատունը ուր անդ Պրիտանիոյ գրիտատու փոխընդունող փոխարտու ըլլալու ցրուցը « Ահա այդ գեղ: » լլամ: Սիւնի վրայ կանգնելու նեղ կամար մին է ճամբուն մէկ կողմէն միւս կողմը և վրան փոքրիկ սենեակ մը կայ: »

Պարտին դիմացը երկու երեք քայլ հեռի սրահ մը կայ, ուր անդ Բրիտանիոյ գրեւոր փշեղէն սրահի գրին և ծեծեցին: Բնիկայ փոքրիկ մասուռ մըն է և մէջը Սուրբ փրկիչ շարժարանաց սրտիկները կան: Երեսուցը վեցանկիւնի ձեւով է, և երեք խորան կայ մէջը: »

Մասուռն դիմացն են պարտին սանդուղիները որոց աստիճաններուն ստեղծը պատին վրայ բացայայտ կը տեսնուին, բայց բուն աստիճանները Հուսիմ տարուած են, կրանն, ի յիշատակ որոց եկեղեցի մը շիներ են Սիւսա Սանիա (Սուրբ Սանիա) անունով: Բիք մին ալ առաջ երկաթով Բրիտանիոյ երկրորդ անգամ ինկած անցը հասանք: Ասիկայ ալ, առաջին անգամ ինկած անցը նմանն է, և ինչպէս վերը լլամը, հոս ալ գետնի վրայ պարտեւոր սիւն մը կայ: »

Նամբուն վրայ պատը փոքր ինչ դէպ ի ներս հակի ալ է: Ասոր համար կրանն թէ Սուրբ Մասուռածմին ճամբուն վրայ իւր որդոյն հանդիպելով, ան պատին կոթներ է, և պատն ալ ներս քաշուէր է: »

Բիք մը յառաջանալով Բնիկեղա առաջանին առջը եկանք, որն որ Սուրբ Աւետարանին մէջ կրան « Եւ էր յերուսաղէմ ի Պրոպատիկ: առաջանին, որ կոչէր Երբայեցեղէն Բնիկեղա հինգ սրահ: Յորս անկիւղ գետը բազմութիւն յոյժ հիւանդաց, կուրաց, կաղաց, դասայն լաց, »

Ե.Չ.Գ.ԵՅԻՆ

Այսօր Հայոց Պատրիարքարանը մեծ ժողով գումարուեցաւ: Հարկը յիստունի չափ ազգիս երեւելի անձինք թէ աշխարհական և թէ հոգեւորական հրաւիրեալ էին, որ ազգային վաղեմի արտօնութիւնները հաստատող Այստերսկան նոր հրովարտական հանդիսաւոր ընթերցանութեանը ներկայ գտնուին:

Ամենապատիւ Սրբազան Հայրը համառօտ ատենաբանութիւն մը ընելով Առատագրութ Սուբիանին ամեն ժամանակ իւր Ահապատութեանը հպատակեալ ազգաց վրայ ունեցած խնամքը դուրսէն դուրս յիշատակեց, և շատ օրհնութիւններ քրաւ Մեծագոր Այստեր Օգոստոսիան անձին առողջութեան և կենաց երկարութեանը համար:

Այստերական հրովարտական կարգացուելու ժամանակը յօշոտին ամեն հանդիսականները ոտքի վրայ ելան, և լուսնացած ժամանակը ամենքը միաբերան Անգլիկ Այստեր աղաղակեցին: Մեծ և անպատմելի եղաւ ազգիս ուրախութիւնը այսպիսի բարձրագոյն շնորհաց նորէն արժանանալուն համար, որով բնական հաւատարմութեան զգացմանց վրայ կրկին երախտագիտութեան զգացմունքը յաւելցաւ:

Յիշեալ արքունի Հրովարտակը մայրաքաղաքիս եկեղեցեաց մէջ ալ պիտի կարգացուի ժողովրդեան առջև, և մէջ մէկ սպեալ օրինակը դուրս տնտեսանք գտնուող Հայոց Առաջնորդաց և մանր բեկից խրկուելու է, որպէս զի ընդհանուր կերպիւ ամենուն ծանուցուի:

Կրթութեան Ամենապատիւ Պատրիարքը Հայոց ազգին կողմէն շնորհակալութեան նամակը գրելու և միջնորդութեան արտաբերելու գործը Սակարար Բարձրապատիւ Փաշայի Ահապատ Սուբիանին մատուցանելու է՝ իւր ժողովրդեան անխիտիս հաւատարմութեան և մեծ երախտագիտութեան հաւատարմութեան կրկնելու համար:

Կարծեմք Բարեխնամ Սրբազան Հայրերին առատագրութ Ահապատ Սուբիանին Բարձրագոյն հրամանին համեմատ վարուած կըլլայ, և Հայոց ազգիս մեծ ծառայութիւն մը ըրած կըլլայ, եթէ իւր և նախկին Պատրիարքաց ու Վաթիկանի օրովը շնորհուած, և աղաչյալն վանքերու Եկեղեցիներու մէջ և ուրիշ տեղուանք գտնուած բոլոր արտօնութեանց վաւերացեալ Հրամանագիրները խոր խաւարէն երևան հանէ,

և տպագրութեամբ ալ ի լոյս ընծայէ, որպէս զի յարգու հասարակութիւնը Մեծագոր Օսմանեան Տէրութեան արժանաւոր ինքնակալայ կողմէն ժամանակ առ ժամանակ շնորհուած բարեբերը ազգի ճանչնայ, զանոնք յարգէ ու վայելէ, և իւր Օգոստոսիան բարեբարներուն ըստ արժանեոյն շնորհակալութե պարտաւորութիւնը կատարէ:

Մշուշտ յարգու Հասարակութիւնը հետաքրքիր է յիշեալ Հրովարտական միաբեր իմանալու, վասնորոյ անոր ճիշտ թարգմանութիւնը (բուն տաճկական ոճը չի փոխելով) այս տեղս կը դնենք: Թող այն ազգերը որ Օսմանեան Մեծագոր Տէրութեան կրօնական թոյլուածութեանը վրայ արատ դնել կուզէին, այս հրովարտակը կարդալով իմանան կամ խոտովանին թէ որչափ իրենք կը խաբուէին և այսպէս Մեծագոր Տէրութեան անխրաւութիւն ընել կուզէին:

Թարգմանութեան Արքունի Հրովարտական որ պատահաւորապէս գլխոյ պանդանայացի հպարտելոյ Օսմանեան Մեծագոր Այստերութեան:

Հրովարտական գրութիւնը Այստերական Նշանագիրը (Թուռան) կայ և անոր առաջը Ահապատ Սուբիանին խակական ձեռք գրուած է « Այս Բարձրագոյն Հրամանիս վճիռները առանց փոփոխութեան միշտ և հանապաղ ի գործ դրուելուն ուղարկուելու և անոր հակառակութեան զրուշութիւն և զգատութիւն ըլլայ: »

Քրիստոնեայ ազգին ընտանիքը պարձանք և Յիսուսաբան ժողովրդեան մեծամեծաց գլխաւոր (ան) Յակոբ Աբր Եպիսկոպոս, Պատրիարք Հայոց Առատագրու պօստը և շքանշանայ (յարասեւեցէ ասորիան քո): Այստերական բարձրագոյն հրամանս քեզ համաժամանակը գիտես որ արդար և անխնայ քերթը Տէրն մեր Առուածային բարձր շնորհաց և երկնային անհուն բարութեանցը համեմատ, իմ Այստերական Օգոստոսիան անձս Տէրութեան և իշխանութեան փառաց արժանի ընելով, և թագաւորութեան ու (տաւաքեւական Փոխանորդութեան բարձր աստիճանը հասցնելով, (փառք և շնորհ Աստուծոյ) այսչափ երկիրներ, քաղաքներ և զանազան հպատակներ, ազգեր և ծառայներ, Փոխանորդութեան արքայական ձեռքը իւր Աստուածային յատուկ առողջ, յանձն ըրած ըլլալուն, ինչպէս որ Փոխանորդութեան և հրամանատարութեան պարտքն ու Այստերութեան և արքայութեան բարձրագոյն սուրբութեան հարկն է, Այստերական բարեբար ամբողջ նստելէս ի վեր Աստուածային շնորհաց օգնութեամբ և երկնային բարեաց նպատիւր Տէրութեանս ամեն ազգի հպա-

տակաց կատարեալ պաշտարմութիւն, և մանաւոր ինչպէս որ ի վաղուց հետէ կըլլայ, կրօնից և հոգեւոր գործը մէջ առանց բացառութեան կատարեալ հակառակութիւն ունենալուն մասին, ըստ պահանջման Այստերական ճշմարիտ բարի նպատակաց և բարձրագոյն անկեղծ կամաց միշտ գործնական շնորհքը և Այստերական Տէրութեանս սերտաբար սեւշուութիւնը արժանապէս ի գործ կը դրուին, և անոր բարի հետեանքը և օգտակար պատուները հանապաղ անխնայ կը ստանան: Բայց անհոգութեամբ կամ զանգառութեամբ առտիճանաբար պատահած մէկ շատ չարաչար կիրառութիւններ ուրիշ անգամ չի կրկնուելու կերպիւ բոլորովն վերցնել և անհնար չի լինել իմ Այստերական բարձրագոյն նպատակը ըլլալով, Հայոց ազգի մէջ գտնուած Տէրութեանս հաւատարմութեան հարցուած լիակատարութեան իմ բարձրապիտ մեծ Սակարար կողմէն շնորհուած, և Այստերականութեան կողմէն ալ հաստատուած հոգեւորական յատուկ արտօնութիւնները և Այստերական երկիրներուն մէջ գտնուած եկեղեցեաց վանքերից, և անոնցմէ կախեալ երկիրներուն, անշարժ կարուածոց և ուրիշ կրօնական տեղաց, և այս տեսակ ուխտատեղաց և հոգեւորականաց յատկացեալ (տարբէ) արտօնութիւնները և իրաւունքը, վերջապէս Պատրիարքի և փոխանորդացը վաղեմի պայմանները բոլորովն վերաճելուն (հրամանագիրներուն) մէջ պարունակուած և գրուած այսպիսի արտօնութիւնները և թոյլուածութիւնները ամեն ժամանակ անխախտ պահուելու Այստերական յատուկ կարգ ըլլալուն, այս Աբրեյական Բարձրագոյն նպատակը դարձեալ հաստատելով և ծանուցանելով, անոր ամենին կերպիւ մը վնաս չի դաւան, և անոր հակառակ վարուողները Այստերական բարեբարութեան հանդիպել լինին գիտնալուն համար վճարական Աբրեյական հրամանս արդարութեամբ գրուեցաւ, և պէտք եղած Պաշտօնեային իմաց տրուեցաւ, որ այս մասին իրենց կողմէն ամենին անհոգութիւն մը պատահելու ըլլայ նե՛, ներքուցութիւն ինքրելու տեղի չի մնայ: Այս հրամանին անխրեւելի և ճշմարտութեամբ գործադրութիւնը Այստերական բարձր նպատակ ըլլալու ծանուցանելու և հաստատելու համար Աբրեյական դիւանէս այս բարձրագոյն Հրովարտակը գրուեցաւ: Դիւ, որ յիշեալ Պատրիարքն էս, երկրութիւնը իմանալու պէս միշտ և հանապաղ այս Այստերական հրամանին համեմատ վարուելու օգործէս, և անոր հակառակութեան զգատական և հեռանալու, և այս վրձնողական որոշման դէմ բան մը պատահելու ըլլային, իսկոյն Բարձրագոյն Գրանս յայտնելու և իմացնելու փութաւ: Այսպէս գիտնայ: Այստերական Նշանագիրն հաւատ ընծայէ:

Կրուեցաւ 1269 Եպիսկոպոս ամսոյ վերջը, 23 մայիս 1835, ի Մայրաքաղաքս Առատագրու պօստիս: »

Հինգաբարձի օր Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ հրաշափառ Համբարձման տօն:

որ ան ունեւին ջրոցն յուզուց: Իւ հրեշտակ Տեառն իմանէր ըստ ժամանակի յաւազանն: և այլն: Առաջանին տեղը այս օրս աղաւթուց է, և այսօրուան դիպքը երկու հարիւր ոտնաչափ երկայնութիւն և հարիւր քսան ոտնաչափ լայնութիւն ունի, մէջ անդին պատ քաշեր են: և լեռնայն զլուին է: Այն առաջանէն ետ գտնուողը և Մարթայի ան սեղին անցնելով Քրիստոսի երբորք անգամ ինկած տեղն երանք, որն որ Երուկային քովն է, և Սուրբ Յարութիւն եկեղեցիին կցուած է, և աս տեղն ալ առջեւ երկուքին նման, գետնի վրայ ինկած սիւն մըն է: Նոյն տեղէն քիչ մը վեր կըլլալով Հասկեղոց եկեղեցին եկանք, որն որ Մարիամ լեռան գագաթին է: Աս լեռան վրայ էր որ Հայր Աբրահամ Աստուծոյ հրամանաւ գլխաւոր իւր օրպին Աստուծոյ զոհ սխալ մատուցանէր, ինչպէս Աստուածաշունչն ալ կը վայէ:

Եկեղեցին սրբոն տնեանկ մըն է տախտակէ շինուած, և ներքի դին քանի մը պատ կերներ կան, որոց ամենէն մեծը Հայր Աբրահամին զոհ մատուցածն է: Այն եկեղեցին քով մէկ եկեղեցին աւերակ մը կայ, որուն աշտարակեան պատը կէս կործանուած կը տեսնուի: և շատ գեղեցիկ տեսարան ունի: ասիկայ ալ Սուրբ Հեղինկին շինելու տուածն է որ կործանելու է:

Ի ծանն վար իջնալով, ինչպիսի ծամբայէն ետ գտնուողը Պիղատոսին պալատին մօտ Հերոսոլիտին պալատին տեղը եկանք, որ ծախ կողմն է և աս օրս Օսմանեաց զօրաց ձմեռանոցն է, ասոր ետևը Սորոմոնի աւերակ տաճարն է: Հարարապետին հրաւիրանք ձմեռանոցն ետևի պատուհանէն, տաճարը աղէկ մը տեսանք, և պատահանք ստանալին պարտեղին վրայ է, տաճարին աս օրուան տեսարանը, զոր գին պարտեղ և մէջ տեղը հինգ հարիւր ոտնաչափ երկայնութեամբ և հարիւր եօթմասնուան ոտնաչափ լայնութեամբ բաղ մըն է: Բակին բարձրութիւնը քսան ու հինգ աստիւսն է, և երկու կողմն բակը կըլլու համար աստիճաններ կան, որոնք շատ փա-

ռաւոր շինուած են: բակին վրայ Մարմարիտ յորինեալ է, և մէջ տեղը Սուբիանի Խոմբի շինելու տուած ութանկան մզկիթն է, և մզկիթին վրան գլխաւոր է, և անուրը « Պամաթ էլ Աբրահա » է, որ կախեալ քար լուկ է: պատմաբ ինչպէս Աստուածաշունչն մէջ կրտ, Յակոբ Իսահակայ օրհնութիւնը անուն լին ետք ծամբայ ետև որ իսրայէն բարձր երկնայ, երկրորդ լինելու հանդէսը համար քար մը առաւ ու բարձր տեղ գլուխը վրան դրաւ քնացաւ: Բունին մէջ տեղիք մը տեսաւ որ մէկ սանդուղ մը առջևը անկած կեցեր էր, որուն ծայրը ինչուան երկնք կը հասնէր, և վրան Աստուած կեցեր իրեն կարէր « Ես եմ տեր Աճ... » և բոլոր աս երկիրները քեզի պիտի տամ և բոլոր գաւկնեցուող և այլն Յակոբ նահապետը բունէն արթնանալով, այն քար աս տեսնան յիշատակին համար այն տեղը կանգնեցաւ ու եղով օծեց, և սեղեոյն անուրը Բեթէլէլ (Պէղեուլաճ) (տուն Աստուծոյ) դրաւ, և աս մզկիթին մէջ գտնուած քարը ասիկայ է: Բակին տակը բոլոր նկուղ են, որոց մէկ բակին մէջ մտնել անկարելի է լինել: Յիսուսի մզկիթը այնչափ մեծ ընելու բան մը

նախագութիւնը կատարեցաւ ըստ սուրբութեան Եկեղեցուէի ազգային Հիւանդանոցը, ուր Սրբազան Պատրիարք Հայրը, Մեծապատիւ Մահոտեի Ճանիկ Ամիրայն, և ազգիս երեւելի անձինքը, և ժողովրդեան մեծ բազմութիւն մը ներկայ գտնուեցան:

Սուրբ եկեղեցոյն աւարտմանէն ետքը վարժարանին քննութեան հանդէպ կատարեցաւ ի ներկայութեան Ամենապատիւ Սրբազան Պատրիարք Հօրը և Յարգու Հանդիսականաց և նախ աշակերտներէն մէկը գեղեցիկ ճառ մը խօսեցաւ ի յորդոր ազգայնութեան և ուսումնասիրութեան, և ի շնորհակալութիւն բազմապատիկ երախտաց մեծապատիւ Ամիրայնը և բարեպաշտ Ժողովրդեան, որ ազգաօրական հոգեւոր կը բարեհաճին նպաստամատուց ըլլալ հիւանդանոցին և վարժարանին աննահանջի հարկաւոր ծախուցը: Քննութեան նիւթերն էին Քրիստոնեական ուղղափառ վարդապետութիւն եկեղեցոյ Հայաստանեայց, Քերականութիւն, Ճարտասանութիւն, Թուրքանութիւն, Աշխարհագրութիւն, և գծագրութիւն, միանգամայն և տաճկերէն լեզուին ընթերցանութիւն և գիր: Քննութիւնը տեղեց երեք ժամ: Երկայ գտնուողները մեծապէս դո՛հ և ուրախ եղան աշակերտաց բաւական յոռաշարժիմութեան, որուն ապացոյց կրնայ տեսնել Ամենապատիւ Սրբազան Պատրիարք Հօրը և Մեծապատիւ Ազգասեր Մահոտեի Ճանիկ Ամիրայն ըրած պարգեւաբաշխութեանց նուէրը բոլոր աշակերտաց և վարժապետաց ի խրախոյս ջանասիրութեան նոցին և ետքը կեցեցաւ քննութիւնը ուրիշ գեղեցիկ ճառով մը ի լեզու տաճկաց և քաղցրաձայն երգովք վերջացաւ հանդէսը:

Նոյն օրը Անգղիոյ Ասեմափայլ Դեսպան Լօրտ Ռեպրէնթ այցելութեան եկաւ մեր Պատրիարքարանը, և Նորին Ասեմութեան վայելուց արժանաւոր մեծարանք և պատուով ընդունուեցաւ, և Ամենապատիւ Սրբազան Պատրիարքին հետ բաւական ժամանակ տեսութիւն ըրաւ:

Կր լսեմք, որ Նորին Ասեմութիւնը Յունաց Պատրիարքարանն ալ գացեր է յայցելութիւն Սրբազան Պատրիարքին:

* Պատմութեանց հետեւելով, ասորիս չի գիտցուիր թէ Հայր Աբրահամի ողջակիզ լեռը Մօրիա էր թէ Գողգոթան: աս երկու լեռները կարու ըլլան են, սիրաւի Գողգոթան լեռը Սուրբ Յարութեան եկեղեցին մըն է, քովն քով է, Աստուածաշունչը Մօրիա լեռը կրտ, ողջակիզ լեռը:

Ճառեցաւ Կեղեցիկ խոսով:

